EVALUAREA INTEGRITĂȚII ETICE A CANDIDAȚILOR LA FUNCȚIA DE JUDECĂTOR AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE: ASPECTE DE [IN]SECURITATE JURIDICĂ (Partea a II-a)[10]

Irina IACUB, avocat, doctor în drept,
conferențiar universitar, cercetător științific superior,
Institutul de Cercetări Juridice,
Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova
e-mail: irinaiacub@mail.ru;
https://orcid.org/0000-0002-8349-2789

EVALUATION OF THE ETHICAL INTEGRITY OF CANDIDATES
FOR THE POSITION OF JUDGE OF THE SUPREME COURT OF JUSTICE:
ASPECTS OF LEGAL [IN]SECURITY (Part 2)

Summary

This article provides a detailed analysis of the evaluation of the ethical integrity of candidates for the position of judge at the Supreme Court of Justice, highlighting the issues of legal [in]security arising from the regulation of the evaluation procedure. In this regard, the quality of the applicable legal framework – Law No. 65/2023 – is examined, along with its relevance in ensuring an objective, fair, and equitable assessment of the ethical integrity of candidates (non-judges and non-prosecutors). Ultimately, it is found that the legal deficiencies of Law No. 65/2023 have seriously compromised the vetting procedure and the legal security of the evaluated subjects, which is unacceptable and incompatible with the principles of the rule of law.

[10] Studiu realizat în cadrul subprogramului de cercetare – 01.05.01: „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice” (SENREMO) (pentru 2024-2027), realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

Due to the complexity of the investigated subject, it has been structured into several parts, with the present article constituting the second part.

Keywords: *legal norm, integrity, ethical integrity, external evaluation, candidate for judge, legal security, vetting commission, deontological norm, ethical rule, professional conduct, fact-finding.*

Introducere

Inițial, reiterăm că amplul proces de reformare a sistemului judecătoresc din Republica Moldova (orientat spre „curățarea de elemente corupte”), derulat prin evaluarea externă a integrității etice și financiare a judecătorilor (inclusiv, a judecătorilor și a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție), necesită o atenție distinctă din partea doctrinei și a specialiștilor consacrați în materie, pentru realizarea unor analize aprofundate atât asupra legislației din domeniu, cât și a respectării acesteia în desfășurarea evaluării.

Necesitatea unor astfel de studii este incontestabilă, fiind justificată de impactul social major al activității Comisiei de Vetting, reacțiile și comentariile din spațiul public, precum și de cererile înaintate deja la Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare, CtEDO) privind deciziile luate în acest context. Prin urmare, o analiză aprofundată este indispensabilă pentru a evalua modul în care este reglementată procedura de vetting (evaluare), în ce măsură cadrul normativ este respectat, interpretat și aplicat corect, precum și modul în care candidații nepromovați își pot apăra drepturile pretins încălcate.

Scopul studiului. În prima parte a studiului (remis spre publicare) au fost prezentate în linii generale legislația procedurii de evaluare și categoriile de subiecți cărora li se aplică, însoțită de o introducere succintă în problematica cadrului normativ al *evaluării integrității* etice a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție (în continuare, CSJ), și nemijlocit al candidaților non-demnitari din rândul avocaților. În contextul interpretării normelor care reglementează conduitele incompatibile cu criteriul de integritate etică, au fost identificați trei pași (etape) esențiali ai procesului de evaluare (*identificarea, constatarea și calificarea*), absolut indispensabili realizării practice a acestuia. Având în vedere că primul pas – *identificarea*, a fost deja

analizat, în prezentul demers științific ne propunem să examinăm în continuare constatarea faptelor incompatibile cu criteriul de integritate etică. Scopul este de a evalua cadrul normativ în domeniu și de a evidenția eventualele deficiențe juridice care ar putea afecta *securitatea juridică* a destinatarilor acestuia și echitatea procedurii de vetting.

Suportul metodologic și doctrinar. Studiul se bazează pe un suport metodologic solid, incluzând cele mai relevante metode de cercetare științifică în domeniul dreptului, precum metoda logică, metoda comparativă, metoda sistemică și metoda studiului de caz. De asemenea, acesta integrează principalele teorii dezvoltate în doctrina juridică referitoare la calitatea legii ca garanție a securității juridice a destinatarilor săi.

Suportul doctrinar al studiului cuprinde în principal actele normative ce reglementează procedura de evaluare a integrității, alături de legislația conexă, acolo unde este cazul, fiind completat de avizele și studiile care au stat la baza adoptării acestora, precum și opiniile Comisiei de la Veneția privind conținutul și aplicarea lor.

Rezultate obținute și discuții. Așa cum s-a menționat în prima parte a studiului, procesul de evaluare a *integrității etice* a candidaților la funcția de judecător al CSJ, conform art. 11 alin. (2) din *Legea privind evaluarea externă a judecătorilor și a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție* nr. 65/2023 [1], trebuie să includă câteva acțiuni (câțiva pași), desfășurate fie consecutiv, fie simultan. Acestea sunt: (a) *identificarea* regulilor de etică și conduită profesională, precum și a incompatibilităților și conflictelor de interese; (b) constatarea încălcării acestor reguli, respectiv a situațiilor de incompatibilitate și a conflictelor de interese; (c) *calificarea* încălcării grave a acestor reguli, precum și a incompatibilităților și conflictelor de interese ca fiind incompatibile cu funcția de judecător al CSJ.

Deoarece etapa *identificării* a fost deja analizată, ne vom concentra în continuare asupra constatării faptelor care contravin criteriului de integritate etică, evaluând cadrul normativ aplicabil și evidențiind eventualele deficiențe juridice ce pot afecta *securitatea juridică* a persoanelor vizate, în special a candidaților non-demnitari din rândul avocaților.

Constatarea faptelor. Activitatea de *constatare* a încălcării regulilor de etică și conduită profesională ale *avocaților* (în calitate de candidați la funcția de judecător al CSJ) sau a situațiilor de incompatibilitate ori conflicte de interese reprezintă un aspect deosebit de important, deoarece relevă problema competenței materiale a Comisiei de Vetting. Cu toate acestea, este de remarcat că Legea nr. 65/2023 nu detaliază atribuția Comisiei de constatare a faptelor și nu stabilește condiții de exercitare, deși aceasta constituie un element esențial al procedurii de vetting. Totuși, existența unei astfel de atribuții poate fi dedusă logic din următoarele prevederi ale Legii nr. 65/2023:

- Art. 4 alin. (3): *„În exercitarea mandatului, Comisia de evaluare are următoarele competențe: a) colectează, acumulează și verifică, prin mijloace neinterzise de lege, toate informațiile relevante pentru evaluare; (…); f) efectuează evaluarea și aprobă rapoarte privind rezultatele evaluării; g) alte competențe prevăzute de prezenta lege”.*

- Art. 16: *„(1) În urma evaluării …, Comisia de evaluare întocmește un raport motivat cu privire la evaluare care să conțină propunerea privind promovarea sau nepromovarea evaluării. (…). (2) Raportul cu privire la evaluare conține faptele relevante, motivele și concluzia privind promovarea sau nepromovarea evaluării. (…)”.*

Din aceste dispoziții rezultă logic că atribuția Comisiei de a „colecta și verifica informațiile” are drept scop *constatarea* existenței sau inexistenței unor *fapte/conduite* incompatibile cu criteriul de integritate etică, reglementat de art. 11 alin. (2) din Legea nr. 65/2023 . Astfel, pentru a concluziona asupra necorespunderii subiectului evaluat cu criteriul de *integritate etică*, Comisia de Vetting trebuie să constate că, în ultimii 5 ani sau 10 ani, acesta a comis sau a admis *fapte/conduite* care au încălcat regulile de etică și conduită profesională sau au generat situații de incompatibilitate sau conflict de interese în activitatea sa profesională.

În acest context, un interes deosebit prezintă dispoziția art. 11 alin. (2) din Legea nr. 65/2023[11] – *„[s]e consideră că judecătorul nu corespunde criteriului de integritate etică dacă Comisia de evaluare are dubii serioase determinate de faptul că (…)”* – care generează o confuzie majoră, fiind ambiguă și echivocă. În încercarea de a clarifica sensul acesteia, ne întrebăm:

a. *Dubiile serioase* se referă la însăși comiterea faptei (caz în care fapta se deduce din interpretarea anumitor informații, fără a fi probată direct prin acte de constatare)? Sau

b. *Dubiile serioase* se referă la raportarea faptei constatate la criteriul de integritate etică (caz în care comiterea faptei este confirmată de probe pertinente, iar *dubiile serioase* se formulează în contextul aprecierii acesteia ca fiind incompatibilă cu criteriul de *integritate etică*)?

Chiar dacă varianta corectă pare a fi evidentă (cea de la lit. b), acest aspect nu exclude caracterul echivoc al normei și riscul interpretării eronate din partea Comisiei (fapt confirmat deja de unele rezultate ale evaluării). Important este de remarcat că o asemenea opțiune este sugerată și de legiuitor, în norma art. 20 alin. (2) din Legea nr. 65/2023, care stipulează *„… se verifică dacă comportamentul de până la data evaluării al candidatului generează sau nu suspiciuni rezonabile referitoare la corespunderea acestuia cu cerințele de etică și conduită profesională …”.*

Așadar, *„dubiile serioase”* (la fel ca și *„suspiciunile rezonabile”*) pot fi formulate de Comisia de Vetting nu referitor la „comiterea sau necomiterea faptei”, ci doar în legătură cu *„corespunderea conduitei constatate cu cerințele de etică și conduită profesională”*. Cu alte cuvinte, constatarea comiterii unei fapte de către subiectul evaluat trebuie să se bazeze pe probe relevante, pertinente și concludente. *Per a contrario*, *constatarea* comiterii faptei, prin deducție, sub formă de *„probabilități”* ori *„dubii serioase”*, în absența probelor, este categoric inadmisibilă. Ignorarea acestui aspect (valabil și pentru evaluarea integrității

[11] Art. 11 alin. (2) din Legea nr. 65/2023: „Se consideră că judecătorul nu corespunde criteriului de integritate etică dacă Comisia de evaluare are dubii serioase determinate de faptul că: a) în ultimii 5 ani, acesta a încălcat grav regulile de etică și conduită profesională a judecătorilor, a procurorilor sau, după caz, a altor profesii …; b) în ultimii 10 ani, a admis în activitatea sa incompatibilități și conflicte de interese incompatibile cu funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție.”

financiare) face ca evaluarea realizată de Comisie să fie ilegală și arbitrară, cu un impact victimizant asupra subiectului evaluat.

Aprofundând problema suportului probator al constatării faptei, devine esențială clarificarea următoarelor două întrebări:

a. Poate *constatarea faptelor* de încălcare a regulilor de etică și conduită profesională să se bazeze exclusiv pe „decizii” (acte, constatări) emise de organul de etică al entității profesionale din care face parte subiectul evaluat (la caz, candidatul-avocat)? Sau

b. Este posibilă *constatarea faptelor* și în lipsa unor astfel de „decizii” (respectiv, în cazul în care subiectul nu a fost supus niciunei proceduri deontologice)?

Clarificarea acestor aspecte este importantă nu doar sub aspect probator, ci și pentru determinarea limitelor competenței Comisiei de Vetting și a impactului deciziilor sale asupra securității juridice a celor evaluați. Mai exact:

1. **Previzibilitate și securitate juridică** – Dacă evaluarea depinde exclusiv de deciziile organului de etică al entității profesionale, atunci criteriile acesteia sunt obiective și previzibile. În schimb, dacă Comisia poate constata faptele independent, fără un astfel de suport, există riscul unor aprecieri subiective și neuniforme, afectând securitatea juridică a celor evaluați.

2. **Conflict de competență** – Dacă faptele trebuie stabilite de organele profesionale înainte de a fi luate în considerare de Comisie, atunci aceasta nu se substituie autorităților specializate. În caz contrar, Comisia dobândește un rol constatator, generând suprapuneri instituționale și posibile conflicte de competență, ceea ce limitează eficiența procesului de vetting.

3. **Dreptul la apărare și procedura echitabilă** – În cazul în care candidații nu au fost supuși anterior unei proceduri deontologice, dar Comisia totuși constată fapte de încălcare a normelor etice, se ridică problema respectării principiului contradictorialității și a dreptului la apărare, esențiale pentru protejarea drepturilor fundamentale ale celor evaluați.

4. **Statutul profesional** – Pentru avocați și alți profesioniști, nepromovarea evaluării pe baza unor constatări nesusținute de decizii anterioare oficiale poate avea consecințe grave asupra carierei lor, fără garanții suficiente împotriva erorilor sau abuzurilor.

Așadar, clarificarea întrebărilor formulare anterior, printr-o examinare detaliată a limitelor competenței Comisiei de Vetting, este esențială pentru evaluarea nivelului de garantare a securității juridice a subiecților evaluați și a eficienței procesului de vetting.

Vorbind despre prima variantă enunțată mai sus, în care constatarea încălcării se realizează pe baza „deciziilor" organului de etică, observăm că aceasta reflectă o competență materială restrânsă a Comisiei de Vetting. În limitele acesteia, Comisia are doar rolul de a aprecia dacă faptele/conduitele, reflectate în „deciziile" entităților competente, corespund sau nu criteriului de integritate etică prevăzut în art. 11 alin. (2) din Legea nr. 65/2023. Cu alte cuvinte, *constatarea se reduce la atestarea existenței „deciziilor cu caracter etic/deontologic"*, ca probe pertinente ale faptelor comise de subiecții evaluați, urmată de analiza și evaluarea acestora în raport cu criteriul de *integritate etică*. În opinia noastră, o asemenea competență restrânsă a Comisiei, limitată la *„evaluarea faptelor constatate de alte entități"*, reprezintă cea mai potrivită abordare pentru procedura vettingului, inclusiv, sub aspectul asigurării securității juridice a subiecților evaluați.

În cea de-a doua variantă, în care *constatarea încălcării se face în absența unor „decizii" cu caracter etic sau deontologic*, Comisia de Vetting dobândește un rol de „organ constatator", substituindu-se astfel entităților competente în materie (în speță, Comisia pentru Etică și Disciplină din cadrul Uniunii Avocaților din Republica Moldova). Esențial este că, într-o asemenea postură, Comisia nu doar că trebuie să probeze comiterea faptelor în conformitate cu toate regulile probațiunii (excluzând orice *constatare* întemeiată exclusiv pe „presupuneri", „bănuieli rezonabile" sau „dubii serioase"), ci și să respecte întocmai normele procedurale aplicabile în domeniu. În opinia noastră, extinderea semnificativă a competenței Comisiei la „evaluarea conduitelor care nu au fost constatate anterior de alte entități" generează grave probleme privind aplicarea legislației proceduale din domeniu, conflicte de competență, lipsa expertizei necesare în

materie și insecuritatea juridică a subiecților evaluați, ceea ce o face nepotrivită pentru procedura vettingului.

Din economia Legii nr. 65/2023, este greu de înțeles în care dintre cele două variante se înscrie „competența" Comisiei de Vetting. Singura normă relevantă în acest sens este cuprinsă în art. 11 alin. (6) din lege, care prevede următoarele: *„La aprecierea corespunderii cu criteriile prevăzute la alin. (2) și (3) se ține cont de prevederile legale existente la momentul săvârșirii faptelor respective. Actele sau constatările altor entități cu competențe în domeniile respective nu au valoare prestabilită pentru Comisia de evaluare. Constatările din hotărârile judecătorești irevocabile se iau în considerare în mod obligatoriu de către Comisia de evaluare, cu excepția hotărârilor pe care Comisia de evaluare le consideră arbitrare sau vădit nerezonabile. Comisia de evaluare se poate pronunța doar asupra încălcărilor regulilor de etică și conduită profesională, fără a se pronunța asupra legalității hotărârilor respective."*

Observăm că norma impune Comisiei obligația de a lua în considerare doar hotărârile judecătorești irevocabile care nu sunt „arbitrare sau vădit nerezonabile". În schimb, hotărârile judecătorești considerate astfel, precum și actele entităților competente din domeniu, nu au valoare prestabilită pentru Comisie. Aceasta înseamnă că, în virtutea libertății și independenței sale – garantate inclusiv de art. 5 din Legea nr. 65/2023 –, Comisia are prerogativa de a interpreta și aprecia în mod autonom faptele sau situațiile constatate de alte entități competente, inclusiv instanțele judecătorești.

Așadar, cu excepția hotărârilor judecătorești irevocabile considerate rezonabile, Comisia nu este obligată să accepte sau să se bazeze exclusiv pe concluziile altor entități, acestea având un caracter consultativ și nu determinant, în procesul său de evaluare. Mai problematic este faptul că, Comisia poate ignora actele anterioare ale entităților competente și hotărârile judecătorești care „nu-i sunt pe plac", deoarece legea nu stabilește criterii obiective nici pentru calificarea hotărârilor judecătorești ca fiind „arbitrare" sau „vădit nerezonabile", nici pentru excluderea „actelor emise de entitățile competente din domeniu".

Prin urmare, libertatea Comisiei de a decide ce hotărâri judecătorești sunt „arbitrare” sau „vădit nerezonabile” și de a selecta discreționar actele emise de entitățile competente pe care le ia sau nu în considerare reflectă o marjă de apreciere excesivă, lipsită de criterii obiective clare. Această situație poate conduce la practici neuniforme și decizii subiective imprevizibile, afectând securitatea juridică a persoanelor evaluate și diminuând eficiența oricărui eventual control asupra deciziilor sale. Mai mult, acest aspect ridică probleme serioase de constituționalitate în raport cu art. 120 din *Constituția RM*, care stabilește caracterul obligatoriu al hotărârilor judecătorești definitive [2], subminând și alte principii constituționale, printre care principiul res judecata [3, pct. 58-59], ceea ce este inacceptabil într-un stat de drept.

Dincolo de aceasta, norma în discuție poate genera:

a. *Suprapuneri de competențe* între Comisia de Vetting și organele profesionale specializate. Astfel, dacă o entitate competentă (de exemplu, Comisia pentru Etică și Disciplină) a constatat deja o abatere sau, dimpotrivă, a decis că nu există o încălcare, Comisia de Vetting poate ajunge la o concluzie diferită, fără ca decizia inițială să-i fie obligatorie. Deci, aceeași conduită poate fi interpretată divergent, afectând predictibilitatea și stabilitatea statutului profesional al candidatului evaluat și creând o dublă jurisdicție de facto.

b. *Diminuarea autorității organelor profesionale.* Dacă deciziile entităților specializate nu au „valoare prestabilită”, se ridică întrebarea în ce măsură Comisia de Vetting dispune de expertiza necesară pentru a analiza conduite care, în mod tradițional, sunt examinate de organele profesionale? În plus, nu sunt clare nici criteriile de care se va orienta aceasta, în condițiile în care Legea nr. 65/2023 nu prevede nimic în acest sens? Lipsa unei metodologii clare pentru astfel de situații denotă un *subiectivism* evident, generând riscul influențării procesului de vetting de factori extrajuridici.

În concluzie, norma în discuție creează un regim juridic incert, în care Comisia de Vetting are competențe extinse, dar fără criterii clare de aplicare, ceea ce poate genera conflicte de competență, dublă evaluare și impredictibilitate. Mai grav, nu este clar dacă aceasta acționează ca organ constatator sau doar

reevaluează fapte stabilite anterior de alte entități. Astfel, se instituie o *„zonă gri”* în care atribuțiile Comisiei depind exclusiv de interpretarea sa, amplificând riscul de insecuritate juridică.

Generalizând cele analizate, punctăm următoarele idei importante:

a. Pentru realizarea evaluării, Comisia de Vetting trebuie să constate că subiectul evaluat a comis/admis fapte/conduite incompatibile cu criteriul de integritate etică, astfel cum este reglementat în art. 11 alin. (2) din Legea nr. 65/2023.

b. Constatarea comiterii unor astfel de fapte trebuie să se bazeze exclusiv pe probe relevante și concludente, Comisia putând să formuleze „dubii serioase” doar în ceea ce privește corespunderea cu *criteriul de integritate etică* prevăzut de Legea nr. 65/2023.

c. *Constatarea* comiterii de fapte ridică problema întinderii competenței materiale a Comisiei, aceasta putând fi una restrânsă, limitată la „evaluarea/reevaluarea faptelor constatate de alte entități”, sau *una extinsă*, permițând „evaluarea de conduite neconstatate anterior de entitățile competente”.

d. În condițiile în care Legea nr. 65/2023 nu conferă expres Comisiei de Vetting dreptul de a constata în mod *primar* comiterea/admiterea de fapte/conduite – respectiv, în lipsa unor „acte și constatări” emise de alte entități competente – aceasta nu își poate asuma o *competență extinsă* și nu poate exercita prerogative specifice unui „organ constatator”. *Per a contrario*, Comisia poate avea doar o *competență restrânsă*, iar orice depășire a limitelor acesteia constituie indubitabil un exces de putere, ceea ce face ca eventualele concluzii formulate în aceste condiții să fie arbitrare și ilegale.

e. În lumina acestor constatări, prevederile art. 11 alin. (6) din Legea nr. 65/2023 generează o confuzie inexplicabilă, creând premise pentru interpretări contradictorii și aplicări arbitrare. Pe de o parte, Comisia nu are un drept expres de a constata faptele în mod primar, ceea ce înseamnă că, logic și juridic, ar trebui să se bazeze exclusiv pe decizii și constatări ale entităților competente (fără a le putea substitui). Pe de altă parte, art. 11 alin. (6) din Legea nr. 65/2023 îi conferă prerogativa de

a ignora atât „actele și constatările entităților competente în domeniu”, cât și hotărârile judecătorești irevocabile pe care le consideră „arbitrare sau vădit nerezonabile”. Aceasta presupune că Comisia deține, în mod implicit, dreptul de a „reevalua faptele” conform propriei proceduri, asumându-și astfel o competență de „constatare indirectă” a acestora.

f. Contradicția enunțată generează mai multe efecte problematice, printre care: concentrarea excesivă de putere, riscul unor decizii arbitrare, conflicte de competență, impredictibilitatea procedurii de evaluare și insecuritatea juridică a subiecților evaluați, care devin astfel vulnerabili în fața unor evaluări subiective și discreționare. În plus, în condițiile absenței unor criterii clare de apreciere a corectitudinii, legalității și echității procedurii de vetting, persistă riscul ca abuzurile admise de Comisie să rămână necontrolate judiciar și, implicit, să nu fie sancționate, iar subiecții evaluați, vătămați în drepturi, să fie lipsiți de protecție judiciară efectivă și nereabilitați.

Dincolo de incertitudinea și confuzia competenței materiale a Comisiei de Vetting, în contextul analizei atribuției acesteia de a constata fapte, o atenție distinctă merită trei aspecte importante, care influențează substanțial legalitatea și constituționalitatea procedurii de vetting. Este vorba despre: *termenul de prescripție, antecedentele disciplinare și efectul retroactiv al legii.* Le vom analiza pe rând.

I. Termenul de prescripție. Raportat la problematica în discuție, un interes deosebit prezintă prescripția răspunderii juridice, un mecanism esențial al dreptului menit să echilibreze necesitatea sancționării faptelor ilicite cu protejarea dreptului persoanei la securitate juridică. Acest mecanism este relevant în procedura de vetting, deoarece Comisia are competența, așa cum s-a stabilit anterior, de a constata anumite conduite ce încalcă norme juridice (în speță, norme etice și deontologice). Având în vedere că astfel de constatări pot servi ca temei juridic pentru calificarea unui subiect ca fiind necorespunzător criteriului de integritate etică, cu efectul de privare a acestuia de dreptul constituțional de acces la o funcție publică [4, p. 338-345], respectarea termenelor de prescripție stabilite de lege devine esențială pentru asigurarea echității în procedura de vetting, garantarea securității juridice și protejarea drepturilor fundamentale ale subiecților evaluați.

În cazul candidaților-avocați, *termenul* de prescripție relevant pentru evaluarea integrității etice este stabilit în art. 56 alin. (1) din *Legea cu privire la avocatură* nr. 1260/2002 [5], care prevede: *„Încălcarea prevederilor prezentei legi, ale altor acte normative ce reglementează activitatea de avocat, precum și încălcarea gravă a normelor Codului deontologic al avocatului constituie temei pentru tragerea la răspundere disciplinară a avocatului”*. Prin urmare, *„încălcarea gravă a normelor Codului deontologic al avocaților”* (conduită prevăzută și de art. 11 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 65/2023) constituie un temei juridic pentru angajarea răspunderii disciplinare a avocatului.

Din această perspectivă, evaluarea integrității etice efectuată de Comisia de Vetting poate fi considerată, prin analogie, ca având o natură juridică *disciplinară*, întrucât cuprinde două elemente esențiale: a) constatarea comiterii unei abateri disciplinare și b) aplicarea unei măsuri de constrângere pentru aceasta – privarea subiectului nepromovat de dreptul constituțional de acces la o funcție publică.

În context, este important de subliniat că, în funcție de rolul pe care și-l asumă în cadrul procedurii de vetting, activitatea Comisiei poate lua două forme distincte:

- Dacă aceasta se limitează la „analiza faptelor constatate de alte entități competente”, procedura sa echivalează cu o reevaluare a concluziilor deja formulate de aceste entități, urmată de raportarea lor la criteriul integrității etice prevăzut de art. 11 alin. (2) din Legea nr. 65/2023. Totuși, întrucât actele emise de alte autorități competente nu au valoare prestabilită pentru Comisie, această reevaluare, conform poziției Comisiei de la Veneția, constituie, în esență o „redeschidere a procedurii disciplinare” [3, pct. 60].
- În schimb, dacă Comisia își asumă rolul de „organ constatator”, stabilind în mod primar comiterea de fapte (ce constituie abateri disciplinare), aceasta exercită atribuții similare unei proceduri disciplinare complete.

Indiferent de forma pe care o îmbracă activitatea Comisiei, aceasta ridică probleme majore de securitate juridică și de respectare a principiilor fundamentale din domeniu, în special în ceea ce privește aplicarea termenelor de prescripție.

În acest sens, devine relevant art. 58 alin. (1) teza I din Legea nr. 1260/2002, care prevede: *„[p]rocedura disciplinară nu poate fi intentată, iar cea intentată se clasează, dacă din momentul comiterii abaterii a trecut un an.”* Observăm că această dispoziție stabilește un termen de prescripție de un an pentru inițierea și desfășurarea unei proceduri disciplinare, calculat de la data comiterii abaterii de către avocat, a cărui depășire împiedică atât intentarea, cât și continuarea procedurii.

Având în vedere că Legea nr. 65/2023 nu prevede nicio derogare expresă de la această normă, competența Comisiei de Vetting de a constata (prin intentarea sau redeschiderea unei proceduri disciplinare) „încălcări grave ale normelor deontologice” săvârșite cu mai mult de un an înainte de evaluare (într-un interval de 5 sau 10 ani), apare ca o încălcare flagrantă a termenului legal de prescripție. Această abordare nu doar că generează insecuritate juridică pentru persoanele evaluate, dar creează și un precedent periculos, prin care stabilitatea raporturilor juridice și dreptul la apărare sunt grav afectate.

Prin urmare, asumarea de către Comisia de Vetting a unui rol constatator asupra unor fapte prescrise (fie prin redeschiderea unei proceduri disciplinare, fie prin intentarea uneia noi) nu doar că pune sub semnul întrebării legitimitatea procesului de evaluare, dar afectează profund principiile statului de drept, generând un climat de incertitudine juridică și lipsă de previzibilitate pentru profesioniștii vizați.

Pentru a preveni astfel de consecințe juridice grave, atribuțiile Comisiei ar fi trebuit limitate de legiuitor exclusiv la evaluarea candidaților-avocați pe baza actelor emise de entitatea profesională deontologică competentă, prin raportarea faptelor astfel constatate la prevederile art. 11 alin. (2) din Legea nr. 65/2023.

II. Antecedente disciplinare. Întrebarea „antecedentelor disciplinare” apare în situațiile în care Comisia de Vetting constată că candidații-avocați evaluați au fost vizați în proceduri disciplinare soldate cu sancționarea acestora. Acest subiect este problematic în contextul procedurii de vetting, deoarece art. 59 alin. (1) din Legea nr. 1260/2002 prevede: *„Dacă în decurs de un an de la data aplicării sancțiunii disciplinare avocatul sancționat nu comite o nouă abatere, se consideră că acesta nu a fost supus sancțiunii disciplinare.”*

Observăm că această dispoziție reflectă un principiu fundamental al dreptului disciplinar – *principiul reabilitării*, care oferă avocatului posibilitatea de a-și restabili reputația profesională dacă demonstrează un comportament corect timp de un an după sancțiune. Reabilitarea are un efect clar: sancțiunea disciplinară nu mai poate fi invocată împotriva avocatului, nici pentru a justifica o evaluare negativă a comportamentului său profesional, nici pentru a agrava o eventuală abatere ulterioară.

Așadar, norma citată stabilește un termen clar de stingere a antecedentelor disciplinare, care are ca efect reabilitarea avocatului și restabilirea egalității sale juridice față de ceilalți (egalitate garantată de art. 16 din *Constituția RM*).

În lumina celor enunțate, apare inevitabil o întrebare esențială: trebuie Comisia de Vetting să țină cont de *principiul reabilitării* sau, dimpotrivă, reabilitarea poate fi interpetată ca un indiciu al lipsei de integritate etică? Din economia Legii nr. 65/2023, s-ar părea că *principiul reabilitării* nu are relevanță în procedura de evaluare. Mai mult, legea pare să sugereze că însăși existența unei sancțiuni anterioare, indiferent de stingerea ei, ar putea indica o lipsă de integritate etică.

În aceste condiții, putem constata că Legea nr. 65/2023 practic anulează mecanismul de protecție a avocatului împotriva stigmatizării perpetue și a consecințelor disproporționate ale unei abateri disciplinare. Acest aspect este deosebit de problematic, având în vedere că scopul sancțiunilor disciplinare nu este de a penaliza definitiv, ci de a corecta comportamentul profesional. Astfel, constatăm că Legea nr. 65/2023 transformă practic sancțiunile disciplinare într-un stigmat permanent, incompatibil cu principiile justiției și echității într-un stat de drept.

Întrucât Legea nr. 65/2023 nu prevede nicio derogare de la art. 59 alin. (1) din Legea nr. 1260/2002, se poate deduce că, prin evaluarea candidaților-avocați reabilitați de drept (cu antecedente disciplinare stinse), se încălcă în mod evident principiile securității juridice, egalității și echității, afectându-se grav drepturile fundamentale ale profesioniștilor evaluați.

III. Efectul retroactiv al Legii nr. 65/2023. Inițial, subliniem faptul că, în jurisprudența sa, Curtea Constituțională a Republicii Moldova [6] a stabilit clar că: „efectul legii în timp este guvernat de *principiul activității legii*, potrivit căruia legea se aplică tuturor faptelor în timpul în care se află în vigoare, având eficiență deplină și continuă din momentul intrării în vigoare și până la abrogarea ei. Legea nu se aplică faptelor săvârșite înainte de intrarea ei în vigoare, adică nu are efect retroactiv. Ea dispune numai pentru prezent și viitor și nu are efecte juridice pentru trecut". Prin această alegație, instanța constituțională pune în evidență *principiul neretroactivității legii,* care în opinia sa, „urmărește protejarea drepturilor și libertăților, contribuie la adâncirea securității juridice și a certitudinii în relațiile interumane" [7].

La nivel normativ, *neretroactivitatea legii* este consacrată în mod expres în art. 22 din *Constituția Republicii Moldova* [8] și art. 73 alin. (3) din Legea cu privire la actele *normative* nr. 100/2017 [9], care prevede: „[a]ctul normativ produce efecte doar cât este în vigoare și, de regulă, nu poate fi retroactiv sau ultraactiv".

Teoretic, *efectul retroactiv al legii* înseamnă aplicarea unei legi noi asupra unor fapte sau situații care s-au produs înainte ca legea să intre în vigoare. Practic, o lege retroactivă modifică sau influențează evenimente care au avut loc anterior adoptării sale.

În pofida semnificației sale deosebite pentru asigurarea securității și certitudinii în raporturile sociale, trebuie menționat că *neretroactivitatea legii* nu este un principiu absolut [10, p. 16-17], excepțiile acestuia fiind prevăzute de Legea nr. 100/2017, în art. 73 alin. (4), potrivit căruia: „[a]u efect retroactiv doar actele normative prin care se stabilesc sancțiuni mai blânde". Totodată, art. 74 alin. (6) din legea citată stipulează că: „[a]ctul normativ de interpretare nu are efecte retroactive, cu excepția cazurilor când prin interpretarea normelor de sancționare se creează o situație mai favorabilă".

Plecând de la prevederile constituționale în materie (art. 22 din Constituția RM), Curtea *Constituțională a RM*, a statuat în acest sens: „[p]rincipiul neretroactivității legii, care are o autoritate incontestabilă, suportă excepții relevate de drept penal și drept administrativ (fiind vorba despre dreptul

contravențional – e.n.), potrivit cărora legea care înlătură pedeapsa pentru o faptă sau care ușurează pedeapsa are efect retroactiv, adică se extinde și asupra faptelor săvârșite până la emiterea ei" [6].

Prin urmare, în Republica Moldova, *retroactivitatea legii* este, în general, interzisă, cu excepția cazurilor în care noua lege este mai blândă în materie de sancțiuni. În aceste situații, persoana are dreptul să beneficieze de efectul retroactiv al legii mai blânde, iar statul are obligația de a respecta acest drept [11, p. 16; 10, p. 18].

Revenind la Legea nr. 65/2023, amintim că aceasta instituie Comisia de Vetting ca entitate responsabilă de evaluarea externă a judecătorilor și candidaților la funcția de judecător al CSJ, atribuindu-i competențe incerte și interpretabile echivoc, care includ: „constatarea" faptelor comise anterior intrării sale în vigoare (în ultimii 12, 10 și 5 ani); „reevaluarea" faptelor deja constatate de alte autorități, înainte de intrarea sa în vigoare; și „reevaluarea" unor situații juridice consumate, cu toate consecințele legale ce derivă din aceasta.

Aceste atribuții sugerează un efect retroactiv evident al legii, deoarece admit posibilitatea modificării unor situații juridice deja consumate (prin intentarea sau redeschiderea unor proceduri disciplinare [3, pct. 60-61], reevaluarea unor situații juridice stinse etc.), încălcând astfel *principiul fundamental al neretroactivității legii* (consacrat și în art. 7 din *Convenția Europeană a Drepturilor Omului* [12]), care protejează stabilitatea drepturilor și obligațiilor instituite înainte de intrarea sa în vigoare.

O confirmare relevantă a efectului retroactiv al Legii nr. 65/2023, poate fi atestată în conținutul *Notei informative la proiectul de lege* [13] prin care s-a modificat art. 11 alin. (6) al acesteia. Conform Notei: „Redacția propusă pentru art. 11 alin. (6) din Legea nr. 65/2023 corespunde versiunii prezentate de Guvern și respectiv fiind formulată în baza recomandărilor Comisiei de la Veneția. Astfel, era formulată în spiritul respectării principiului neretroactivității legii, prevăzând expres faptul că trebuie să se țină cont de prevederile existente la momentul săvârșirii faptelor care se analizează. Această completare vine să fortifice legislativ principiul constituțional stabilit la art. 22 din *Constituția RM* care stabilește neretroactivitatea legii. Respectiva modificare va contribui

la asigurarea securității raporturilor juridice și la previzibilitatea normelor legislative întru asigurarea unei conduite corespunzătoare a subiecților care cad sub incidența legilor menționate."

Astfel, ca urmare a intervenției legiuitorului în anul 2024, art. 11 alin. (6) teza I din Legea nr. 65/2023 a fost modificat după cum urmează:

- *Din „La aprecierea corespunderii cu criteriile prevăzute la alin. (2)–(4), actele sau constatările altor entități cu competențe în domeniile respective nu au valoare prestabilită pentru Comisia de evaluare."*
- *În „La aprecierea corespunderii cu criteriile prevăzute la alin. (2) și (3) se ține cont de prevederile legale existente la momentul săvârșirii faptelor respective".*

În opinia noastră, această modificare legislativă nu doar că nu „fortifică principiul neretroactivității legii" și nu „contribuie la asigurarea securității raporturilor juridice și previzibilității normelor legislative", ci, dimpotrivă, generează confuzii și conduce la interpretări contradictorii și inaplicabile în practică.

Fără a aprofunda acest subiect, subliniem că, potrivit regulilor calificării juridice, expresia normativă *„prevederile legale existente la momentul săvârșirii faptelor"* este necesară/relevantă pentru încadrarea juridică a unei conduite, adică pentru a stabili dacă aceasta constituie o abatere disciplinară, o incompatibilitate sau un conflict de interese. În schimb, expresia *„aprecierea corespunderii cu criteriile prevăzute la alin. (2)"* nu implică un proces de calificare juridică, ci doar o raportare a faptelor deja calificate la tipologia de fapte menționată în alin. (2). Cu alte cuvinte, în acest caz Comisia nu califică faptele, ci doar verifică dacă acestea se încadrează în lista prevăzută de alin. (2). Prin urmare, calificarea juridică a faptei (ca abatere disciplinară, incompatibilitate sau conflict de interese) se realizează în raport cu legislația aplicabilă la momentul comiterii, în timp ce aprecierea corespunderii cu criteriile de la alin. (2) reprezintă un proces distinct, bazat pe fapte deja calificate juridic, fără a necesita reanalizarea legislației anterioare.

În concluzie, art. 11 alin. (6) teza I din Legea nr. 65/2023 oferă doar o garanție formală a neretroactivității legii, deoarece, deși admite calificarea

unei fapte în funcție de legislația aplicabilă la momentul comiterii—ceea ce este un principiu juridic normal și corect—aceasta nu împiedică o constatare tardivă a faptei (la o distanță de 5-10 ani de la comitere) și calificarea juridică a acesteia de către o entitate nespecializată, urmată de aplicarea unei măsuri de constrângere (precum privarea de un drept constitutional) neprevăzută de lege la momentul comiterii faptei, fără a ține cont de termenele de prescripție și regulile de stingere a antecedentelor stabilite de lege. Astfel, dispoziția analizată prevede neretroactivitatea doar declarativ, în timp ce celelalte norme ale Legii nr. 65/2023 permit constatarea și sancționarea unor fapte din trecut într-un mod care contravine principiilor fundamentale ale dreptului.

Dincolo de cele enunțate, considerăm important a sublinia că, deși art. 53 alin. (3) din *Constituția RM* interzice în mod repetat retroactivitatea legii, conform jurisprudenței *Curții Europene a Drepturilor Omului* un astfel de efect poate fi admis în cazuri excepționale, dar numai dacă retroactivitatea: *a) este justificată de un interes public superior; b) este proporțională cu scopul urmărit și c) nu aduce atingere gravă drepturilor fundamentale ale persoanei (precum dreptul la proprietate, dreptul la un proces echitabil etc.).*

Prin urmare, chiar dacă Legea nr. 65/2023 produce un efect retroactiv evident și poate fi considerată neconstituțională din start, în lumina jurisprudenței CtEDO, *retroactivitatea* sa ar putea fi justificată prin *interesul public superior urmărit*, care vizează *asigurarea integrității și credibilității sistemului judiciar.* Totuși, *retroactivitatea* acestei legi trebuie să fie *proporțională* cu scopul declarat și să *nu aducă atingere gravă drepturilor fundamentale ale subiecților evaluați.*

Având în vedere cele enunțate mai sus, suntem de părerea că retroactivitatea **Legii nr. 65/2023 nu întrunește cerința proporționalității**[12], cel puțin din următoarele considerente:

a) Legea nu respectă standardul de „calitate a legii", conținând o serie de lacune normative semnificative, precum: nu definește clar mai

[12] **Proporționalitatea retroactivității** presupune că măsurile aplicate nu trebuie să fie mai severe decât este necesar pentru atingerea scopului legii, adică impactul asupra drepturilor individuale nu trebuie să fie disproporționat în raport cu beneficiile publice urmărite.

mulți termeni cheie utilizați în reglementarea procedurii de evaluare (cum ar fi: „dubii serioase”, „avere”, „cheltuieli”, „venituri”, „iregularități fiscale”, „informație relevantă”, „incompatibilități și conflicte de interese incompatibile cu funcția de judecător al CSJ”, „încălcare gravă a regulilor de etică și conduită profesională”, „conduită arbitrară”, „eroare procedurală”, „eroare procedurală gravă”, „avere nejustificată”, „venit nedeclarat”, „flux de numerar efectiv” etc.); nu stabilește concret categoriile de informații ce pot fi verificate și luate în considerare pentru evaluarea integrității etice (precizând doar informațiile pentru evaluarea integrității financiare); nu stabilește expres „indicatorii financiari” care trebuie să stea la baza evaluării integrității financiare, ca elemente ale „ecuației averii nejustificate” prevăzute de Regulamentul Comisiei; nu stabilește criterii de diferențiere între evaluarea judecătorilor și procurorilor și evaluarea avocaților și profesorilor universitari (în calitatea lor de candidați la funcția de judecător al CSJ), deși primii dețin statutul juridic de demnitari publici; nu stabilește în mod expres „standardul minim de probă” pentru constatarea faptelor incompatibile cu criteriile de integritate etică și financiară; nu stabilește clar și precis rolul și competența Comisiei în „constatarea faptelor” incompatibile cu criteriile de integritate etică și financiară; nu stabilește criterii clare pentru procedura de examinare a Raportului Comisiei de către CSM, care să permită luarea unei decizii motivate juridic privind aprobarea sau respingerea acestuia etc.

Aceste și alte lacune normative afectează substanțial procedura de vetting în ceea ce privește transparența, certitudinea, previzibilitatea, nediscriminarea, echitatea și legalitatea, conferind Comisiei puteri discreționare nelimitate. Acestea, însoțite de lipsa de precizie, claritate și previzibilitate a Legii nr. 65/2023, pun în pericol drepturile fundamentale ale persoanelor evaluate, ceea ce subliniază caracterul disproporționat al măsurilor aplicate în raport cu scopul legii.

b) Legea nu reglementează complet procedura de vetting, lăsând aspecte esențiale (în special, referioare la evaluarea integrității financiare) să fie „reglementate” de Comisia de evaluare (prin Regulamentul său), entitate care nu deține statutul de autoritate publică și nu are competențe normative, conform legislației interne [4, p. 342]. Acest aspect denotă că retroactivitatea nu se bazează pe un cadru legislativ coerent, complet și suficient, care să asigure claritatea și predictibiliatea evaluării, punând

în pericol proporționalitatea măsurilor luate și protecția drepturilor fundamentale ale persoanelor evaluate, lăsând loc pentru interpretări arbitrare și potențiale abuzuri.

c) Legea nu garantează protecția suficientă și eficientă a drepturilor fundamentale ale subiecților evaluați, cum ar fi dreptul la viață privată, dreptul la proprietate (în sens larg), dreptul la un proces echitabil, dreptul la apărare, dreptul la un recurs efectiv. În absența unor reglementări clare, care să protejeze aceste drepturi pe parcursul întregii proceduri de vetting, persoanele afectate riscă măsuri disproporționate și arbitrare, ce pot avea efecte grave asupra vieții private, carierei și reputației lor profesionale. Aceasta pune în pericol echilibrul dintre scopul public al legii și protecția drepturilor individuale, riscând să submineze încrederea în procesul de evaluare.

d) Legea nu consacră legalitatea și proporționalitatea ca principii ale procedurii de evaluare, deși acestea sunt esențiale pentru garantarea respectării drepturilor fundamentale și menținerea echilibrului între scopul urmărit și impactul măsurilor aplicate. Legalitatea presupune ca orice act al Comisiei de evaluare (precum și al Consiliului Superior al Magistraturii și al Curții Supreme de Justiție) să fie fundamentat pe norme clare, previzibile și conforme cadrului legal în vigoare. Lipsa unei reglementări exprese a acestui principiu permite interpretări discreționare și aplicarea unor criterii imprevizibile în evaluare, ceea ce subminează securitatea juridică și afectează echitatea întregului proces. *Proporționalitatea*, pe de altă parte, impune ca măsurile dispuse în urma evaluării să fie adecvate și necesare, fără a depăși ceea ce este strict indispensabil pentru atingerea obiectivului urmărit. Aplicarea principiului *proporționalității* ar presupune stabilirea unui prag clar de gravitate a abaterilor, astfel încât Comisia să poată întocmi rapoarte negative doar în situațiile în care există dovezi concludente că abaterile constatate demonstrează o reală incompatibilitate a subiectului cu standardele de integritate. În lipsa unei astfel de delimitări, există riscul ca evaluarea să fie folosită ca instrument de excludere arbitrară, afectând principiul echității și dreptul subiecților evaluați la o procedură obiectivă și previzibilă.

În concluzie, deși retroactivitatea Legii nr. 65/2023 poate fi justificată prin necesitatea realizării unui interes public superior – respectiv, asigurarea integrității și credibilității sistemului judiciar – aceasta nu respectă principiul *proporționalității*. Legea prezintă un risc major de încălcare a drepturilor fundamentale ale destinatarilor săi (aspect recunoscut inclusiv de Centrul Național Anticorupție în cadrul expertizei anticorupție realizate asupra proiectului legii [14]). În plus, prin nerespectarea *standardului de „calitate a legii", reglementarea incompletă a procedurii de evaluare și lipsa garanțiilor adecvate pentru protecția drepturilor subiecților evaluați*, legea generează incertitudini și posibilități de aplicare abuzivă. Astfel, efectul său retroactiv depășește ceea ce este necesar pentru atingerea scopului urmărit, afectând grav stabilitatea raporturilor juridice și, implicit, s*ecuritatea juridică* a profesioniștilor evaluați.

Referințe bibliografice

1. *Legea privind evaluarea externă a judecătorilor și a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție nr. 65 din 30.03.2023.* În: Monitorul Oficial nr. 117-118 din 06.04.2023 (modificată prin Legea nr. 353 din 24.11.2023).
2. *Aviz la proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative (nr. 394 din 07.11.2023), aprobat de Direcția generală juridică a Secretariatului Parlamentului Republicii Moldova.* Disponibil la: https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactenormative/tabid/ 61/LegislativId/6724/language/ro-RO/Default.aspx.
3. *Opinia comună a Comisiei de la Veneția și a Directoratului General pentru Drepturile Omului și Statul de Drept (DGI) al Consiliului Europei referitoare la proiectul de lege cu privire la evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor, adoptată de Comisia de la Veneția la cea de-a 134-a sesiune plenară (Veneția, 10-11 martie 2023).* Disponibilă: https://www.constcourt.md/ public/files/file/comisia_venetia/2023/CDL-AD2023005.pdf.

4. IACUB, I. *Dreptul de acces la funcția de judecător la Curtea Supremă de Justiție: aspecte de constituționalitate și securitate juridică. În: „Consolidarea rezilienței în societate prin valorificarea capitalului uman în contextul aderării Republicii Moldova și a Ucrainei la Uniunea Europeană", materialele conferinței științifice internaționale din 17 - 18 octombrie 2024.* Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM. Chișinău: S.n., 2024 (CEP USM), p. 338-345.
5. *Legea cu privire la avocatură nr. 1260 din 19.07.2002.* În: Monitorul Oficial nr. 159 din 04.09.2010 (modificată prin Legea nr. 138 din 06.06.2024).
6. *Hotărârea Curții Constituționale nr. 32 din 29.10.1998 privind interpretarea art.76 din Constituția Republicii Moldova „Intrarea în vigoare a legii".* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.100-102/42 din 12.11.1998.
7. *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 16 din 12.06.2007 pentru controlul constituționalității art. II alin. (2) din Legea nr.186-XVI din 29 iunie 2006 "Pentru modificarea și completarea Legii nr.1225-XII din 8 decembrie 1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice" și art.12 alin. (8) din Legea nr.1225-XII din 8 decembrie 1992 în redacția Legii nr.186-XVI din 29 iunie 2006.* În: Monitorul Oficial nr.86-89/14 din 22.06.2007.
8. *Constituția Republicii Moldova nr. 1 din 29.07.1994*. Republicată în: Monitorul Oficial nr. 78 din 29.03.2016 (modificată prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 8 din 11.03.2024).
9. *Legea cu privire la actele normative nr. 100 din 22.12.2017*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 7-17 din 12.01.2018
10. Iacub I., Costachi Gh. *Principiile acțiunii legii în timp – fundament al securității juridice a persoanei. În: „Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene",* materialele conferinței internaționale științifico-practice din 27-28 martie 2020. Chișinău: S. n., 2020 (Tipogr. «Tipocart Print»), pp. 8-20.

11. Costachi Gh. *Neretroactivitatea legii – element al principiului securității juridice. În: „Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene”,* materialele conferinței științifice internaționale din 22–23 martie 2019. Chișinău: S.n., 2019, p. 16;

12. *Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950 (Roma), ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298-XIII din 24.07.1997.* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 21.08.1997, nr. 54-55/502.

13. *Nota informativă la proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative nr. 394 din 07.11.2023, adoptată prin Legea nr. 353 din 24.11.23 (MO465-467/07.12.23).* Disponibil la: https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactenormative/tabid/61/LegislativId/6724/language/ro-RO/Default.aspx.

14. *Raport de Expertiză Anticorupție la proiectul de lege privind evaluarea judecătorilor și candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție* (număr unic 66/MJ/2023), nr. ELO23/8562 din 28.02.2023, p. 5. Disponibil la: https://www.cna.md/ reports.php?l=ro.